

Konec dějin

„Každý král na zemi,“ chlubil se kdysi Kyros, „mi přinesl těžký tribut a políbil mi nohy, když jsem seděl na babylonském trůně.“¹¹ Dareiův pobyt v tomto městě, jenž králi přinášel jen zprávy o povstáních, se nevyznačoval žádnými okázale milosrdnými gesty, kvůli nimž byl tolik milován jeho předchůdce. Vzhledem k problémům, v nichž se ocitl, dával Dareios přednost přesně cílené krutosti a odplatě. A tak se stalo, že nešťastnému Nabukadnesarovi, zajatému během pádu jeho hlavního města, bylo upřeno dokonce i jeho slavné jméno. Dareios použil oblíbený trik, obvinil Nabukadnesara z toho, že je podvodníkem, který se ve skutečnosti jmenuje „Nidintu-Bel“. Podobně jako se Dareios s podezřelým chvatem zbavil mrtvoly „Gaumatovy“, byl i „Nidintu-Bel“ rychle a tajně nabodnut na kůl. S ním zahynulo i devětačtyřicet jeho nejbližších spolupracovníků – a nepochybně též důvěrných přátel.¹² Mrtví koneckonců nemluví.

Podezření lidí mimo Dareiův dosah ani jejich pokračující vzдор se takhle snadno zmírnit nedaly. Onu zimu, navzdory obsazení Babylonu, to vypadalo, jako kdyby měly být rozptýlené a početně nedostatečné síly nového krále přemoženy. K povstání došlo i v samotné Persii. Rozdělení nobility do zneprátelených frakcí kvůli osobě Bardijově bylo sice pro perskou říši osudové, na druhou však zajistilo přinejmenším to, že frakce spojená s Bardijovou osobou přežila Bardijovu vraždu. Urození, kteří profitovali z politiky mrtvého krále, mohli totiž jen sotva počítat s přízní jeho vraha. Rychle se proto dali dohromady, a vytvořili tak opozici vůči Dareiovu převratu. Člověka ze svých řad jménem Vahjazdata povýšili na krále, načež si vzali příklad z Dareia a prohlásili, že tento muž je ve skutečnosti opravdovým Bardijou. Aby uchazečů o trůn nebylo málo, vzbouřenci po celé Asii vystupovali ze stínu a veřejně se prohlašovali za potomky již dávno svržených monarchů a zaniklých říší. Starodávne ambice, kte-

ré nakrátko zadusila perská nadvláda, se rozhořely novým životem. Nejvíce však Dareia ohrožoval fakt, že jistý urozený muž jménem Fraortes ovládal Ekbatanu. Fraortes se spojil s rebely z východní části říše, z nichž mnozí jej chvatně uznali za svého pána, a nato prohlásil, že se znovu zrodily zlaté časy Médie.

Tento vzdor vůči Dareiovi v sobě skrýval víc než jen nostalgickou touhu po obnovení zaniklé dynastie. Fraortes se rychle začal chlubit tím, že je potomkem Astyagovým. Zároveň však byl dědicem téže nespokojenosti, která tohoto posledního krále Médů pomohla zničit. Jestliže si chtěla médská nobilita (a platilo to též o nobilitě perské) udržet svou nezávislost, neměla jinou možnost než Dareia vytlačit. Rozhodný, brutální a charismatický Dareios totiž nebyl zjevně mužem, který by strpěl mocenské ambice kohokoli jiného než sebe sama. Rodoví náčelníci tak byli postaveni před obzvláště mučivé rozhodnutí: buď se vzdají příležitostí, které nabízela celosvětová říše, a budou se těšit z drobných radostí plynoucích z roztříštěnosti, anebo zůstanou pány světa, avšak zároveň vazaly jednoho celosvětového krále. Měřítkem velikosti perské říše – a to i v době, kdy jí hrozil rozpad – byl fakt, že „nebesy, zemí, mořem i souší“¹³ lze otřást, a přitom tento záchvěv bude ve své podstatě občanskou válkou.

Všude propukaly smrtonosné boje mezi muži, kteří byli ještě před několika měsíci druhy ve zbrani. Vahjazdatovy jednotky udeřily na východ od Persie, aby se zmocnily přilehlé provincie. Zastavil je však místodržící této provincie, který se rozhodl spojit svůj osud s Dareiem. Na severu, kde rebelové povstali na podporu Fraorta, nebyl vůdcem Dareiových přívrženců Peršan, ale jeden z Fraortových krajanů, Méd. V samotné Médii tak spolu v teplotách pod bodem mrazu a za sněhových vánic navzájem bojovali rodoví náčelníci usilující o kontrolu nad Chorásánskou cestou. V lednu zesílily Fraortovy jednotky svůj tlak: postoupily skoro až k nisajské pláni a hrozilo, že proniknou do Mezopotámie, jak se to před necelými dvěma měsíci podařilo samotnému Dareiovi.

Vyvrcholení krize se blížilo. Dareios věděl, že si nemůže dovolit ztratit Babylon. Zároveň se však horečně snažil vést válku na četných frontách. I proti Fraortovi tedy vyslal malou armádu. Vedl jí Hydarnes, jeden z původních sedmi spiklenců, jenž dostal nyní za úkol udržet za každou cenu Chorásánskou cestu. Hydarnes, jehož bu-

doucnost byla nerozlučně spjata s Dareiovou hvězdou, se tedy vrátil do zmrzlého Zagru a tam kurážně rozmístil své jednotky tak, aby zablokoval sestup vzpurných Médů. Ačkoli k bitvě došlo, dopadla nerozhodně: Fraortova armáda neutrpěla sice žádné výraznější ztráty, ale pokračovat ve svém tažení nebyla schopna. Hydarnes se i s vojáky usadil v zákopech před posvátnou útesovitou stěnou Behistunské hory a čekal zde na svého pána.

Když bylo v dubnu oznámeno velké vítězství nad Vahjazdatou a likvidace povstání na severu, mohl se Dareios konečně věnovat médskému tažení. Se svými zálohami opustil Babylon, spojil se s Hydarnem a pak v krvavé a rozhodné bitvě Fraorta na hlavu porazil, zajal a spoutal řetězy. Dareios, který Gaumatu i Nidintu-Bela opomněl veřejnosti ukázat, se nyní rozhodl víc než jen polepšit. Fraortův osud měl posloužit jako odstrašující příklad. Fraortovi byl uříznut nos, jazyk a uši a pak byl ještě pro jistotu oslepen na jedno oko. Ostatní význační vzbouřenci byli staženi z kůže a ta byla pak vycpána slámou. Jejich vůdce byl nato řetězy připoután k branám královského paláce v Ekbataně, „kde ho mohl každý vidět“.¹⁴ Jakmile měli všichni jeho krajané dostatečnou příležitost pokochat se jeho ponížením, byl tento samozvaný médský král nabodnut na kůl.

To vše sloužilo pochopitelně jako výstraha rodovým náčelníkům. A když zkroucená Fraortova mrtvola hnila na kůlu před Ekbatanou, muselo to na mysl nobility zapůsobit stejně jako její zápach visící v horkém vzduchu. O dva měsíce později se stejného poučení dostalo perské nobilitě. Vahjazdata, vyprovokovaný k boji a podruhé poražený, byl, jak se dalo čekat, nabodnut na kůl. Ke stejnému trestu byli odsouzeni i jeho nejbližší druzi, takže byl nakonec kůlů celý les. Dareios tomu s přísnou a nesmiřitelnou tváří přihlížel. Žádný další претенdent již nikdy neměl přijít s tvrzením, že je Bardija. A zavražděný král tak mohl konečně spočinout v hrobě. Dareios k sobě poté hladce připoutal jeho příbuzné. Různé příslušnice této královské rodiny – sestry, manželky a dcery člověka, kterého Dareios na trůně nahradil – skončily v jeho manželské posteli. Byla mezi nimi i dvakrát ovdovělá Atossa, která se nyní poprvé stala manželkou muže, jenž nebyl jejím bratrem. Jak se asi musela cítit, když spala s Bardiovým vrahem, to se můžeme jen domýšlet. V každém případě se o ní říká, že byla Dareiovou oblíbenou manželkou. Titul favoritky poté

přešel na její mladší sestru Artystonu. Manželství s další Kyrovou dcerou mělo zajistit novému králi spojení s minulostí.

Dareios, který se pro zisk královské koruny brodil krví, nehodlal upevňovat svůj nárok na trůn jen prostřednictvím svého harému. Svá výsadní práva sice spojoval s Kyrovou pokrevní linií, hlasitě však se také chlubil svým vlastním nadřazeným postavením: „Já jsem Dareios, Král králů, král Persie, Král zemí, syn Hystaspův, vnuk Arsamův, Achajmenovec.“¹⁵ Tak se to za zvučného virblu slavnostně oznamovalo. „V mé rodině bylo přede mnou osm králů. Já jsem devátý. Devětkrát za sebou jsme byli králi.“¹⁶ To už bylo přespříliš velké překrucování pravdy. A co Kambyses, co Kyros, co legitimní královská linie? A co vůbec Dareiův otec, který byl stále ještě naživu, i když to Dareiovi nebylo vůbec příjemné? Dareios, který měl nyní v rukou celý svět, se rozhodl nebrat na tyto drobné komplikace zřetel. Nezáleželo koneckonců na tom, co možná věděl úzký okruh dvořanů a rodových náčelníků. Důležité bylo, co bude dáno na srozuměnou říši a potomkům.

Všechny tyto výmysly však také zakrývaly hlubší pravdu. V létě roku 521 př. n. l. nebylo sice povstání v Elamu a Mezopotámii stále ještě zcela potlačeno, ovšem Dareiův triumf byl nesporný: sobě zajistil trůn a perskému lidu moc nad celým světem. Kdo jiný než člověk, jemuž je silně nakloněn Ahura Mazda, jak Dareios vždycky tvrdil, by mohl dosáhnout takovýchto úžasných věcí? Jeho konání se vyznačovalo pozoruhodnou symetrií, což byl dozajista důkaz nadpozemského vedení. Určitě nebylo například shodou náhod, že Behistun, nejposvátnější z hor, byl svědkem jak popravy Gaumatovy, tak porážky Fraortovy – obou rozhodujících mezníků na Dareiově cestě k moci. Nový král, jenž chtěl učinit svůj boj proti Lži nesmrtelným, si pro tento účel logicky vybral právě toto místo. Již před jeho vítězstvím v Persii se v Behistunu dali do práce kameníci. Poprvé tak byl perský jazyk převáděn do psané podoby, „vytesáván jako stránky knihy na krvi zbarvené skále“.¹⁷ Příběh o tom, jak Dareios zachránil svět před zlem, byl natolik významný, že nestačilo, aby jej pouze recitovali mágové. Jedině pevný kámen mohl být posvátným příbytkem takového eposu. „A tak byl vytesán a přečten v mé přítomnosti. A pak byl napsán opsán a rozeslán do všech provincií.“¹⁸ V perské říši neměl existovat člověk, který by o Dareiovy činech nevěděl.

A přesto se král, jenž vytruboval své úspěchy do vzdálených konců světa, toužil distancovat od všelikých vzpour a válek. Jeho záměr dokládá samotná útesovitá stěna Behistunské hory, kde byl vedle klínopisných bloků vytesán ohromný reliéf. Reliéf zachycuje obřího Dareia, jemuž pod nohou leží bezmocný Gaumata. Před ním se táhne řada malých lžikrálů přivázaných k provazu. Na tváři dobyvatele však není patrné žádné pohrdání, žádný výsměch chladnokrevného vojevůdce, ale jen vážnost, důstojnost, majestátnost a klid. Zdá se, jako kdyby triumfy oslavované na reliéfu byly pro jejich hrdinu prostě jen chvilkovým rozvířením řádu, jenž existuje mimo čas.

Zde spatřujeme radikální odklon od způsobu, jímž blízkovýchodní králové obvykle propagovali svou vlastní osobu. Když se asyrští králové nechávali portrétovat, jak rozšlapávají své nepřátele, činili tak přemrštěným způsobem – král je zachycen uprostřed obléhacích strojů, útěku poražených, hromad kořisti, utatých hlav a dalších krvavých detailů. V Behistunu nic takového nenajdeme. Pro Dareia nebyla podstatná bitva sama, ale bitva vyhraná; důležité nebylo krveprolití, ale krev, která zaschla, a věk míru, jenž nastal. Ano, vítězství nad lžikráli byla slavná a strašná. Nový král však nechal jejich detaily zaznamenat a zveřejnit proto, že jimi prokázal pravdivost toho, co vždycky říkal, tedy že je oblíbencem Ahury Mazdy. Již nikdy neměl být zobrazen uprostřed pouhých událostí. Jakožto světovládce byl nyní nad takovéto věci povznesen. Tak jako dlel bůh Ahura Mazda mimo rytmus světa, tak i jeho zplnomocněnec překračoval hranice prostoru a času. Dějiny se tím v podstatě blížily ke svému slavnému konci. Perská říše byla jak jejich koncem, tak vyvrcholem. Protože čím jiným mohla být říše, která v sobě obsahovala všechny hranice horizontu, když ne baštou vpravdě celosvětového řádu? U takovéto monarchie, kterou nyní Dareios osvobodil z moci Lži, se dalo předpokládat, že potrvá věčně, tedy že je věčnou a neotřesitelnou strážnou věží Pravdy.

Jenže historie se samozřejmě nepřestala dále odvíjet. V roce 520 př. n. l., kdy se Dareiovi kameníci činili v Behistunu, znovu povstali věčně svárliví Elamité. Rozzuřený Dareios je okamžitě odsoudil, a to způsobem novým a šokujícím. „Tihle Elamité byli bez víry,“ hřimal. „Neuctívali Ahuru Mazdu.“¹⁹ Fakt, že lze kritizovat nějaký lid za to, že zanedbává náboženství, které není jeho vlastním, představoval

pozoruhodnou novinku. Až do této chvíle se Dareios držel důmyslného Kyrova přístupu a neúnavně ctil cizí bohy. Nyní však vysílal porobeným národům světa přísné a nové varování. Jestliže nějaký lid setrvá ve vzpouře proti pořádku ustavenému Ahurou Mazdou, pak může čekat, že bude považován nejen za přívržence Lži, ale za vyznavače *daivů* – falešných bohů a démonů. Naopak ti, kdo byli posláni do války proti nim, mohli očekávat „boží požehnání – jak v životě, tak po smrti“.²⁰ Sláva na zemi a věčnost na nebesích: to byly jistoty, které poskytoval Dareios svým mužům. A tento manifest, jak se ukázalo, uměl inspirovat. Poté, co Gobryas, Dareiův tchán, dorazil s armádou do Elamu, dokázal tamější povstání rázně a až pohrdlivě rychle rozdrtit. Již nikdy se Elamité neodvážili vzepřít strašné moci perského krále. Tak na ně zapůsobila první svatá válka světa.

V jinak zapomenutém a nevýznamném tažení však byl přítomen náznak čehosi zlověstného. Dareios, který se snažil maximálně využít potenciálu náboženství, prosadil převratnou novinku. Obsahovala v sobě zárodky radikálně nových myšlenek: že cizí nepřátele je možné potírat jako nevěřící, že válečníkům lze slibovat ráj, že dobývání ve jménu božím se může stát mravní povinností. Ne snad že by si Dareios při přípravě invaze do Elamu kladl za cíl vnutit Elamitům ostřím meče své náboženství; takováto myšlenka byla zcela cizí duchu doby. Na druhou stranu tak tímto tažením začínal nový věk – a Dareios byl jeho porodníkem. Dareiova vize impéria, které v sobě slučuje kosmický, morální a politický řád, se postupně stala vizí ohromně plodnou. Stala se základním kamenem nejen Dareiovy vlády, ale samotného pojmu světový řád. Impérium vybudované Kyrem bylo nejprve zachráněno před rozpadem a nyní v podstatě znovu založeno. A tato znovu vytvořená světová monarchie měla být zdrojem celosvětového míru.

Ačkoli Dareiovu nezákonnou cestu k moci doprovázela četná zemětřesení, nebylo jeho cílem obrátit svět vzhůru nohama. Právě naopak. Starodávná království Blízkého východu si prožila poslední hodinu své vzpoury a měla se stát součástí nadnárodního státního útvaru. Přesto však Dareios – muž, jenž je dokázal umlčet – nalézal zalíbení v jejich slavných tradicích. Třebaže Peršané uměli být v případě potřeby brutální, násilné převraty nebyly zrovna jejich ideálem. Nový král se sice pustil do budování nového řádu, odíval jej

však do hávu minulosti a zdobil jejími ozdobami. V Egyptě stále vládl faraon, v Mezopotámii král babylonský, v Médii vládce prohlašující se za dědice Astyagova rodu. Dareios zvládal všechny tyto funkce a nejen je. Král králů²¹ – tak zněl titul, na nějž byl nejvíce hrdý. Ne proto, že vnímal cizí království jako své državy (i když to tak skutečně bylo), ale spíš z toho důvodu, že mu umožňoval vystupovat jako samotná podstata veškeré královské moci. Na všechny monarchie, které zde kdy existovaly, se nyní hledělo tak, jako kdyby byly zcela přerukry Dareiovou osobou. Dareios byl zkrátka Velkým králem.

Moc všech ostatních se v důsledku toho zmenšila a jejich význam poklesl. I lidé, kteří byli Dareiovi dříve rovni, i příslušníci nejslavnějších a nejrespektovanějších perských rodin, a dokonce i šest Dareiových spoluspiklenců – ti všichni byli nyní jen *bandakové*, královi služebníci. Nobilita, zdecimovaná občanskou válkou a zastrašená Dareiovými bojem zocelenými armádami, se již neodvažovala zpochybňovat jeho nárok na královskou moc. Samotný Dareios, který nestrávil prvé měsíce své vlády v Babylonii jen tak pro nic za nic, se tento fakt rozhodl dát důrazně najevo. V Susách, hlavním městě poražených Elamitů, nařídil srovnat se zemí značnou část starého města a zbudovat na jeho místě obrovské nové královské město, jehož výstavba byla výrazem pohrdání vůči samotnému místu. Nevyužívalo se při ní totiž přirozeného reliéfu zdejší krajiny, ale stavělo se na uměle rovném povrchu, na ohromném základovém bloku z kamení a pálených cihel. Dareios, kterému nestačilo vystavět od základů jedno nové hlavní město, začal nato hledat vhodná nezastavěná místa v samotné Persii. Chtěl zde totiž založit druhé a ještě velkolepější hlavní město.

Nakonec si zvolil lokalitu asi třicet kilometrů jižně od Pasárgad. Toto město sice Dareios i nadále uctíval, nicméně bylo natolik spjaté s Kyrem, že mu jako hlavní město sloužit nemohlo. Chtěl jeviště jen a jen pro sebe. A vybral si k tomu účelu místo, které bylo již ozářeno jeho vlastní slávou. Šlo o Horu milosrdenství. Název nepostrádal ironii, neboť právě na úpatí této hory byli naraženi na kůly Vahjazdata a další urození vzbouřenci. Nyní nařídil Dareios vybudovat na svahu hory ohromnou terasu s dokonalým výhledem na místo, kde se zabíjelo, terasu „krásnou a bezpečnou“,²² jež by byla vhodnou základnou pro hlavní město světa.